

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

**KAPOSVÁRI EGYETEM
ÁLLATTUDOMÁNYI KAR**

ÖKONÓMIAI ÉS SZERVEZÉSI INTÉZET

Programvezető és alprogramvezető:

DR. SZÉLES GYULA
MTA doktora

Témavezető:
DR. SZÉLES GYULA
MTA doktora

**AZ AGRÁRSTATISZTIKAI
INFORMÁCIÓS RENDSZER FEJLESZTÉSE
AZ EURÓPAI UNIÓS ELVÁRÁSOK TÜKRÉBEN**

Készítette:

Dr. HORVÁTH JÓZSEF

KAPOSVÁR
2003

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK

Magyarország hagyományosan „vidéki” ország, hiszen területének több mint 90%-a alapvetően (vagy jellemzően) vidéki térség, ahol a mezőgazdaság szerepe igen nagy. Talán nem túlzás azt állítani, hogy **a magyarországi vidéki társadalom nagy része „ki van szolgáltatva” a mezőgazdaságnak.** Tény, hogy a mezőgazdaság szempontjából ma Magyarországon nagyon kényes időszakot élünk, mégpedig főképp két okból (külső és belső tényező) kifolyólag:

- ❖ A **belső tényező** az, hogy a magyar mezőgazdaságban még messze **nem fejeződött be** a politikai rendszerváltással elkezdődött **átalakulási folyamat**. A több mint tíz éve szinte permanens változás állapotában lévő ágazatban máig nem szilárdult meg a helyzete azon formációknak (családi gazdaságok, mezőgazdasági termeléssel foglalkozó kis- és középüzemek), amelyek a jövő mezőgazdaságának alapvető termelőegységei lehetnek.
- ❖ **Külső tényezőként** egyrészt a globalizációt és az információs társadalom térnyerését, másrészt az **Európai Unió agrárpolitikáját** kell megjelölnünk, (hiszen tagjelöltként erőteljes igazodási kényszer nehezedik a magyar mezőgazdaságra).

A kényszer, hogy ezen kihívásoknak a magyar mezőgazdaság megfeleljen – sok egyéb feladat mellett– szükségessé teszi az agrárinformációs rendszerek átalakítását is.

Kutatásom során először az agrárinformációs rendszerek tipizálására, célszerű csoportosítási módszer kiválasztására törekedtem. Ennek részeként az agrárinformációs és a statisztikai rendszerelemek halmazának metszeteként határoztam meg az agrárstatisztikai információs rendszert. A munka során rájöttem: egy ország agrárinformációs rendszere rendkívül bonyolult, szerteágazó, sok tudományterületet érintő rendszer, így már a kutatás kezdeti szakaszában kiderült: ennek vizsgálata –különösen Európai Unió kontextusban– messze túlnövi azt a méretet, amelyet átlátni, kézben tartani képes lennék. Mindezek miatt úgy döntöttem: nem a teljes magyar (s vele párhuzamosan az EU-s) agrárinformációs rendszert veszem górcső alá, hanem „csak” az **agrárstatisztikait**. (Ez annál is inkább kézenfekvőnek mutatkozott, mivel két évtizede dolgozom a statisztikai hivatalban. E ténynek a munka szempontjából jóformán csak előnyei mutatkoztak, bár néha meg kellett küzdenem egyfajta statisztikus csőlátás veszélyével.)

A tanulmány abból a célból készült, hogy egyrészt feltérképezze a magyar és uniós agrárstatisztikai rendszert, másrészt megvizsgálja, nyomon kövesse a magyar agrárstatisztika átalakítását, uniós harmonizációját.

Az agrárstatisztikai rendszer nagy múltra visszatekintő és igen fejlett alrendszere a magyar agrárinformációs rendszernek és a hivatalos statisztikai rendszernek egyaránt. Változása, fejlődése nagyon szoros kapcsolatban volt és van ma is a statisztika tudományának fejlődésével, valamint a mezőgazdaság mindenkori helyzetével, az ott zajló folyamatokkal. Ez azt jelenti, hogy **kettős kihívásnak kell megfelelnie** egyidejűleg:

- alkalmazni a legújabb statisztikai módszereket a mezőgazdaság vizsgálatára,
- naprakészen nyomon követni az ágazatban zajló folyamatokat a statisztika sajátos módján és eszközzel.

Az elmúlt évtized elején egy új kihívással is szembesülnie kellett a magyar statisztikai szolgálatnak: a Magyarország EU-s csatlakozásából adódó feladatokkal. Természetesen a csatlakozás, az arra való felkészülés az agrárstatisztikára is jelentős feladatokat ró, sőt e területen ha lehet, még fokozottabbak a nehézségek. E kihívás kapcsán egyrészt **felgyorsult**, másrészt némileg **más pályára került** a magyar **agrárstatisztika fejlődése**. A belépésig egy olyan új agrárstatisztika megteremtése a feladat, amely –túl azon, hogy teljes mértékben harmonizál az uniós agrárstatisztikai rendszerrel, megfelel az ottani követelményeknek– tökéletesen kielégíti a hazai felhasználói igényeket is.

A mai magyar agrárstatisztikában zajló változásoknak csak kisebb részéről mondható el, hogy egyértelműen és kizárólagosan uniós csatlakozásunknak tudhatók be. A változások többsége olyan, ahol az uniós követelmények „csak” motiválják a változtatásokat, (bár el kell ismerni sokszor, –ezt a dolgotban bizonyítom is– döntő mértékben).

Bár a dolgozat célja annak vizsgálata, hogy milyen változásokat indukáltak az uniós elvárások a magyar agrárstatisztikai rendszerben, nem tartom kivitelezhetőnek, hogy „vegytiszta” módon elkülönítsük azokat az elemeket amelyek kizárólagosan ennek tudhatók be. Ha úgy tetszik, az egész mai magyar –változásban lévő– agrárstatisztikai rendszert veszem górcső alá, de –ahogy ez a címből következik– különös figyelemmel az EU-s követelmények hatásaira.

2. KUTATÁSI MÓDSZER

Már munkám kezdeti szakaszában szembesültem azzal a ténnyel, hogy a tág értelemben vett informatika témakörének szakirodalma hatalmas, míg az agrárinformatikáé, de különösen az agrárstatisztikáé jóval szegényesebb. (Természetesen ez utóbbi esetében az agrárstatisztikai *információs rendszerről*, annak elemeiről, az elemek rendszerezéséről, a közöttük lévő kapcsolódási pontokról stb. szóló irodalomra gondolok, mert hiszen –ezzel ellentétben– az agrárstatisztikai *tevékenység eredményét* közreadó, elemző irodalom szinte zavarba ejtően bőséges.)

Sajnos, a dolgozat elkészítéséhez mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalom csak kevés támogatást tudott adni, így az irodalom elemző, kritikai feldolgozása nem, vagy csak marginálisan segített a munkában. Emiatt nem szokványos munkamódszert kellett választanom:

- egyrészt az agrárstatisztikai információs rendszerre vonatkozó uniós és magyar *jogszabályok, metodikai leírások*,
- másrészt az egyes részterületek szakértőivel készített *interjúk* képezték a kutatás bázisát.

Ez praktikusán azt jelentette, hogy –nagyon időrabló és aprólékos munkával-tételesen, minden egyes agrárstatisztikai modul esetében megvizsgáltam az uniós jogszabályokat, módszertani előírásokat, –és ahol találtam rá forrást– az egyes tagországok gyakorlatát. Ezt azután összevettem a magyar szabályozással, gyakorlattal. Ez utóbbi vonatkozásában döntően a KSH, FVM, AKII különböző szakértőivel folytatott konzultációk, interjúk során jutottam információkhoz. A vizsgálat kezdőpontjául 1999-et választottam (ekkor született a KSH és az FVM között megállapodás az agrárstatisztikai feladatmegosztásról), végpontjául pedig 2003 közepét. A kutatás során nem elsősorban a két állapot (és időpont) közötti különbség érdekelt csupán (tehát: honnan hová jutott az adott modul), hanem a *folymatot* is igyekeztem megjeleníteni.

3. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

3.1. AZ AGRÁRSTATISZTIKAI INFORMÁCIÓS RENDSZER FOGALMA

A dolgozat tehát az *agrárstatisztikai információs rendszert* vizsgálja, amely – nézetem szerint- két nagyobb halmaz metszeteként (közös részeként) értelmezhető, ahol az egyik halmaz az agrárinformációs rendszer, a másik pedig a statisztikai információs rendszer elemeit tartalmazza, azaz az agrárstatisztikai információs rendszer egyaránt alrendszere a statisztikai információs és az agrárinformációs rendszernek.

Az agrárstatisztikai információs rendszernek, mint részhalmozának van egy sajátossága: az *agrárinformációs rendszer halmazán belül* olyannak kell tekintenünk, mint amelynek a határai bizonytalanok, és így körvonalait nehéz (vagy inkább lehetetlen) egyértelműen rögzíteni. A *statisztikai információs rendszeren belüli határ* ellenben viszonylag jól kijelölhető, hiszen a statisztikának elemi érdeke, hogy az egyes tevékenységeket lehetőleg egyértelműen elkülönítse. Erre szolgálnak a különböző statisztikai osztályozások, nómenklatúrák (pl. TEÁOR).

Kétségtelenül vannak bonyolultabb esetek is, ilyenek tekinthető a Mezőgazdasági Számlák versus Nemzeti Számlák esete, vagy a mezőgazdasági munkaerő statisztikája, de a statisztika ezekben az esetekben is egyértelmű lehatárolásra törekszik. (Pl. a Nemzeti és a Mezőgazdasági Számlák közé ún. „bridge table”-t, áthidaló táblázatot illeszt.)

Az agrárinformációs rendszer különböző -statisztikával kapcsolatban álló-alrendszerei esetében vagy nem dönthető el egyértelműen, hogy hol húzódik a statisztikáinak tekinthető és a nem statisztikai rendszerelemek közti határ, vagy (és lehet, hogy ez a gyakoribb eset) indifferens a határ kijelölése. Értelmezésemben **az agrárstatisztikai információs rendszer egy atipikus „fuzzy set”**, olyan, amely -az előzőekben említettek miatt- „féloldalas”. (A metszet ezen részébe eső, általam vizsgált elemek -pl. Tesztüzemi Rendszer, Piaci Információs Rendszer stb.- tagsági értékei az agrárinformációs rendszerhez jelentősen nagyobbak, mint a statisztikai információs rendszerhez.) (Lásd:1. sz. ábra.)

3.2. AZ UNIÓS AGRÁRSTATISZTIKAI INFORMÁCIÓS RENDSZER

A tanulmányban nagyon részletesen megvizsgáltam az Unió agrárstatisztikai információs rendszerét, górcső alá véve annak szerkezetét, jogszabályi

megalapozottságát, szervezeti rendszerét, az információáramlás folyamatát, a KAP agrárstatisztikával szemben támasztott igényeit. Néhány lényeges megállapítás ezek alapján:

Köztudott, hogy a Közös Agrárpolitika hatalmas összegeket emészt fel, az Unió költségvetésének nagyjából felét. Természetesnek tekinthető, hogy fenntartása, működtetése nagyon kiterjedt és részletekbe menően szabályozott információs rendszer „üzemben tartását” feltételezi. Ezen információs rendszernek **két kulcsszervezete** van az Unióban, mindegyik a Bizottság un. Főigazgatósága. Az egyik a Mezőgazdasági Főigazgatóság (Agriculture Directorate General = **DG Agri**), a másik a közösség statisztikai hivatala, az **Eurostat**. A DG Agri szakigazgatási feladatokat lát el, és mint ilyen, az agrárinformációk –ezen belül az agrárstatisztikai információk– legnagyobb „megrendelője” és egyben „fogyasztója” is. A szükséges agrárstatisztikai információkat az Eurostat-tól kapja, míg az agrárinformációs rendszerbe tartozó egyéb információk közvetlenül a tagorságokból érkeznek. (Ezek döntő részben operatív célokat szolgálnak.)

A „hivatalos” statisztikai információk a Mezőgazdasági Főigazgatósághoz *kizárólag* az Eurostat-on keresztül jutnak, amely mintegy „hitelesíti” a nemzeti adatszolgáltató szervezetek (statisztikai hivatalok, mezőgazdasági minisztériumok) adatait.

A DG Agri (közvetve a Bizottság) agrárstatisztikával szemben támasztott igényei a következők:

- Különböző statisztikák kellenek az uniós piacok elemzéséhez, hogy számszerűsíthessék az agrárpolitikai intézkedések hatásait, illetve megalapozhassák azokat a döntéseket, amelyek végső soron a KAP hozzáigazítását szolgálják a változó körülményekhez. (Itt nem csupán piacpolitikai döntésekről van szó, hanem társadalom- és vidékfejlesztési politikáról is.)
- Fontos igény, hogy a piacsabályozási intézkedéseket agrárstatisztikai oldalról is meg tudják alapozni (olyan intézkedések meghozataláról –és hatásvizsgálatáról– van szó, mint pl. a területpihentetések, az intervenciók vásárlások-eladások, exportszabályozás stb.)
- Statisztikai adatok kellenek az uniós agrárszektor szerkezeti változásainak nyomon követéséhez, a gazdaságok számának, megoszlásának, különböző jellemzőinek módosulására vonatkozóan, abból a célból, hogy megfelelő

vidékfejlesztési politikát tudjanak kidolgozni, illetve e politika hatásosságát, eredményeit mérni lehessen.

- Statisztikai adatokra kell alapozni az uniós agrárszektor ökonometriai modellezését, illetve a különböző agrárintézkedések hatáselemzését.
- Ugyancsak statisztikákra alapozva biztosítani kell az agrárintézkedések uniós költségvetési hatásainak vizsgálatát, adekvát költségprogramozás lehetőségét.
- Statisztikákkal kell megalapozni és támogatni az Unió mezőgazdaságának külkapcsolatait (nem csak agrár-külkereskedelemtől van itt szó).

Az Unió agrárstatisztikai információs rendszere két fő részből áll:

1. A szűken értelmezett agrárstatisztika (mely az Eurostat kompetenciájába tartozik) és három fő pilléren nyugszik:

- **A mezőgazdaság és erdészet strukturális kérdéseinek statisztikája:** ide tartoznak azok a modulok, amelyek a gazdaságszerkezeti felvételekre, a farm adatbázisra és tipológiára, a szőlő- és gyümölcsös területek megfigyelésére, az erdészeti statisztikára vonatkoznak
- **Termelési statisztikák:** ide tartoznak a földhasználatra, a növénytermelésre, az állattenyésztésre, halászatra vonatkozó statisztikák.
- **Agromonetáris statisztikák:** ide pedig olyan rendszerelemek tartoznak, mint a mezőgazdasági számlák rendszere, a munkaerő, az árstatisztika, a mezőgazdasági háztartások jövedelmének statisztikája, a mezőgazdasági szektormodellek.

Az Eurostat időről-időre összeállítja azt a referenciadokumentumot, amelyet az „acquis”-ból vezet le, és a közösségi statisztikára vonatkozóan gyűjti össze, valamint rendszerezi benne (tematikusan) a feladatokat. E dokumentum neve: Statistical Requirements Compendium. Ebben a statisztikai feladatok szakstatisztikáinként „fejezet”-ekbe vannak sorolva, a fejezeteken belül „témák”-ra, azokon belül pedig „modul”-okra osztva. A mezőgazdasági statisztika 9 „témára” és ezen belül 26 „modulra” van felosztva.

2. Agrárstatisztikával kapcsolatban álló agrárinformációs alrendszerek, melyek nem sorolhatók az agrárstatisztika fogalomkörébe, csak érintkezési felületeik, közös részeik vannak. (emiatt jellemeztem „féloldalas fuzzy set”-ként az agrárstatisztikai információs rendszert). A kapcsolat az agrárstatisztikával azon alapul, hogy ezek az alrendszerek részben *statisztikai információkkal operálnak* (gyűjtenek, illetve felhasználják azokat), vagy

pedig az 1. pont alatt felsorolt statisztikák előállításához van szükség az innen származó információkra. Ezen információs alrendszerek a DG Agri felügyeletével/irányításával működnek:

- **Piaci Információs Rendszer** (Market Information System)
- **Mezőgazdasági Számviteli Információs Rendszer** (Farm Accountancy Data Network)
- **Integrált Adminisztrációs és Ellenőrző Rendszer** (Integrated Administration and Control System)

Az Unióban a különböző statisztikai területek és adatgyűjtések jelentős részét magas szintű –a Közösség különböző intézményei által alkotott– jogszabályok: rendeletek (regulation), irányelvek (directive), határozatok (decision) szabályozzák. Ezen túlmenően azonban vannak olyan területek, amelyeket e jogforrások nem teljes mértékben fednek le, ilyennek tekinthető a statisztika is (pl.: a mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtések mintegy fele ilyen). Ezt a „hiányosságot” az Eurostat és a tagállamok között kötött ún. „**gentlemen’s agreement**”-ek (GA), azaz megállapodások segítségével küszöbölik ki, ami praktikusán annyit jelent, hogy az Eurostat megállapodást köt a tagországokkal a kérdéses adatszolgáltatásról.

3.3. A MAGYAR AGRÁRSTATISZTIKA HELYZETE A HARMONIZÁCIÓS FOLYAMAT KEZDETEKOR

A tanulmányban helyzetképet vázoltam fel a magyar agrárstatisztika rendszerváltás utáni állapotáról, vizsgáltam továbbá azokat a tényezőket, amelyek elkerülhetlenné teszik (tették) az átalakítást. Főbb megállapításaim a következők:

Napjaink magyar agrárstatisztikájának változása, fejlődése –nézetem szerint– **négy fő tényező** hatásának eredőjeként értelmezhető.

Az egyik ilyen tényező a **statisztika**, mint **tudomány fejlődése**, új adatgyűjtési módszerek alkalmazása, az informatika egyre erőteljesebb térnyerésével párhuzamosan fejlődő adatfeldolgozási, elemzési, tájékoztatási technikák agrárstatisztikai alkalmazása.

A másik tényező a **mezőgazdaság állandó változása**, (mely gyakran nem a gazdasági racionalitás alapján történik), amelynek statisztikai eszközökkel

történő nyomon követése, leképezése szintén megköveteli az agrárstatisztikai rendszer folyamatos változását/változtatását.

A harmadik tényezőt a „belső”, tehát **hazai felhasználók agrárstatisztikával szembeni igénye**, illetve annak változása jelenti, míg a negyedik tényezőt a „külső”, tehát **nemzetközi kapcsolatokból, kötelezettségekből fakadó elvárások** jelentik, melyek közt messze kiemelkedő jelentőséggel rendelkeznek az **európai uniósok**.

A magyar agrárstatisztikának alkalmazkodnia kell/ett/ tehát az uniós követelményekhez, ennek megfelelően át kell/ett/ alakítania adatgyűjtési, feldolgozási, tájékoztatási rendszerét, de úgy, hogy ne szolgai módon kövesse, másolja azt, hanem ki tudja elégíteni a hazai sajátosságokból fakadó igényeket is.

A magyar statisztikai (s benne az agrárstatisztikai) rendszer a 90-es évtized első felében, a rendszerváltással kezdődően, gyökeres átalakuláson ment át. A háttérben az alábbi folyamatok játszottak döntő szerepet:

- A társadalmi-gazdasági változások következményeképp jelentősen átalakult a statisztikai információkat felhasználók struktúrája, az igények mennyisége és összetettsége jelentősen nőtt.
- A változások új felhasználói igényeket indukáltak, korábban nem létező, új statisztikákat kellett bevezetni.
- A gazdaság gyökeres átalakulása a *gazdaságstatisztika* területén szinte *válsághelyzetet* okozott, hiszen robbanásszerűen *gyarapodott a gazdaság szereplőinek száma*, a kisservezetek súlya jelentősen megnőtt, miközben az *adatszolgáltatói hajlandóság drámaian visszaesett*, a kormányzat részéről jelentkező igény csökkent, a hivatalos *statisztikai szolgálat elbizonytalanodott*. A korábbi –zömében teljes körű megfigyelésre alapozott– gazdaságstatisztikai módszereket, adatgyűjtési technikákat viszonylag nagyon rövid idő alatt ki kellett váltani a reprezentatív mérést alkalmazó metodikákkal. Az agrárstatisztikában az un. „szocialista nagyüzemi mezőgazdaság”, azaz a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok a mezőgazdasági termelés döntő részét produkálták a rendszerváltás előtt. Számuk nem érte el az 1400-at a rendszerváltást megelőzően, így teljes körű statisztikai megfigyelésük viszonylag könnyen megoldható volt. A bizonyos ágazatokban (pl.: állati termékek, kertészet stb.) jelentős kistermelés megfigyelése sem jelentett gondot, hiszen az un. „háztáji” és kisüzemi termelés jórészt a nagyüzemek „integrációjában” folyt. A rendszerváltást követően ez az üzemi rendszer megbomlott, átalakult, a termelés koncentrációja lényegesen csökkent, a

megfigyelendő egységek száma a korábbi többszörösére nőtt, így itt is a reprezentatív technikák alkalmazása jelentett megoldást. (A nagy statisztikai rendszerek működtetésének leghatékonyabb módja, hogy ha a megfigyelést egy census alapozza meg, majd a census eredményeire építve mintavételes módszerrel történik a folyamatos megfigyelés.)

- A változások társadalmi-gazdasági feszültségeket gerjesztettek, ennek következtében megnöttek az igények az egyes kormányzati intézkedések hatásainak, hatásmechanizmusának ismerete iránt, amelyeket nem tudott a statisztika megfelelően kielégíteni.
- A magyar statisztika ilyen állapotában történt meg az EU társulási szerződés aláírása, amely a hazai statisztikai rendszer gyors átalakítását a csatlakozással kapcsolatos nemzeti kötelezettségek sorába integrálta.

Ezen áttekintés arra próbál utalni, hogy **ha nem került volna napirendre az uniós csatlakozásunk, a magyar statisztikai rendszert akkor is viszonylag rövid idő alatt jelentősen át kellett volna alakítani.** (Ez a megállapítás nem minden statisztikai területre vonatkozik egyaránt, hiszen pl. a demográfiát sokkal kevésbé érintették a rendszerváltással járó folyamatok, mint az agrárstatisztikát.)

3.4. A HARMONIZÁCIÓ FOLYAMATA

A dolgozatban végigkísérem a magyar agrárstatisztika uniós harmonizációjának folyamatát, a folyamat főbb stációit. E vizsgálat eredménye –dióhéjban– a következő:

A magyar hivatalos statisztikai szolgálatnak –és benne a KSH-nak– már a rendszerváltás előtt is voltak ugyan kapcsolatai az Eurostattal, de e kapcsolatok formalizálása 1994-ben történt meg, amikor a KSH és az Eurostat aláírtak egy un. „Közös Nyilatkozatot”, amely az együttműködés kereteit volt hivatva meghatározni. Ekkor a KSH kidolgozta a statisztikai munka 2000-ig szóló fejlesztési irányaira vonatkozó stratégiáját, amelyet a Kormány és az Unió is jóváhagyott. E dokumentum „prioritási” sorba rendezte az elvégzendő feladatokat. Ebben a **mezőgazdaságot érintően** mindössze az szerepel, hogy 1994. őszén egy gazdaságszerkezeti összeírást kell végrehajtani, amely megalapozza az új agrárstatisztikai rendszert. (Ennek lényege, hogy a teljes körű megfigyelésre alapozva egy gazdaságmérethez

igazodó, differenciált megfigyelési szisztémát kell bevezetni, melyben a mintába kerülés valószínűsége a gazdaságmérettel összefüggésben nő.)

A KSH 1996-ban előterjesztést készített a Kormány részére, „A statisztikai rendszer harmonizációjának időszerű feladatai”-ról. Ebben –egyebek mellett– megállapítja, hogy, bár a statisztikai munka irányait 2000-ig megszabó feladattervet alapjaiban nem kell megváltoztatni, az időközben bekövetkezett események (OECD taggá válás, EU kérdőív kitöltése, EU közeledési folyamat gyorsulása stb.) a prioritási rendben változtatásokat indokolnak, elsősorban az EU igényeknek megfelelően. E dokumentumban a **kiemelten kezelendő** területek között jelenik meg az **agrárstatisztika**. Ebben az a **felismerés** tükröződött, hogy a **magyar agrárstatisztikai rendszer kevésbé harmonizál az unióssal**, és hogy a harmonizációhoz jelentős feladatok megoldására van szükség.

1997-re a KSH-ban áttekintették az Unió agrárstatisztikai információs rendszerét, és meghatározták az elvégzendő feladatokat. Ezután került sor a statisztikai fejezet uniós átvilágítására (screening), melyet követően a legfontosabb teendőket a következők szerint jelölték ki:

- ◆ Teljes körű mezőgazdasági összeírás végrehajtása, nem később, mint 2000-ben.
- ◆ A gazdaságregister továbbfejlesztése.
- ◆ A hazai és az EU igényeket egyaránt kielégítő gazdaságtipológia kialakítása.
- ◆ Gyümölcs- és szőlőültetvény összeírás végrehajtása
- ◆ Gyümölcs- és szőlőregister létrehozása a csatlakozást megelőzően.
- ◆ A mezőgazdasági termékstatisztika felülvizsgálata és fejlesztése.
- ◆ A feldolgozott mezőgazdasági termékek megfigyelése.
- ◆ A mezőgazdasági számlák rendszerének kidolgozása.
- ◆ Az erdőgazdálkodás információs rendszerének fejlesztése.

E program később valamelyest változott, és végleges formát akkor öltött, amikor a mezőgazdaság átvilágítására készülve a **KSH** és az **FVM** kidolgozta az agrárstatisztikára vonatkozó **munkamegosztást**, „feladat-elhatárolást”.

Eszerint a mezőgazdasági statisztika fő felelőse –a hivatalos statisztikai szolgálaton belül– a KSH. Az FVM főleg működtetési, operatív információkat gyűjt, tevékenységének fő területei az előrejelzések, szakértői becslések, illetve a termelés bevételeire, költségeire vonatkozó adatgyűjtések. Ezen túlmenően az FVM az erdőgazdálkodás, a halászat és a távérzékelés statisztikájának felelőse.

E megállapodás kapcsán készült el egy anyag (állapotfelmérésnek is nevezhetjük), amely azt vizsgálta meg, hogy az egyes agrárstatisztikai modulok mennyire harmonizálnak az uniós követelményekkel, illetve milyen harmonizációs feladatokat kell megoldani és azok mely szervezet felelősségi körébe tartoznak.

Az uniós harmonizáció –az én olvasatomban– tulajdonképpen azt jelentette (jelenti), hogy a működő agrárstatisztikai rendszerbe kell(ett) beavatkozni. Ez a beavatkozás többféle tevékenységet takar(t). Egyrészt voltak (kis számban) olyan modulok, amelyek megfeleltek az uniós előírásoknak. Mások többkevesebb változtatással lehettek alkalmasak erre, míg –elég jelentős számban– voltak/vannak olyanok is, amelyeket újonnan kell(ett) létrehozni, mivel korábban nem léteztek a magyar agrárstatisztikában. A feladatot úgy kellett/kell végrehajtani, hogy közben a rendszer végig működőképes és konzisztens maradjon, ne legyenek redundanciák és ami nagyon fontos: a magyar sajátosságok megjelenítése prioritást élvezzen.

3.5. AZ ÁTALAKÍTÁSI FOLYAMAT LEGFONTOSABB STÁCIÓI, ILLETVE EREDMÉNYEI

Az agrárstatisztika –Compendium szerinti- moduljaival, illetve a kapcsolódó rendszerelemekkel részletekbe menően foglalkoztam a dolgozatban. Minden egyes modul esetében megvizsgáltam az uniós követelményeket, előírásokat, a hazai felhasználói igényeket, majd összevettem a tényleges helyzettel, kritikusan értékelve a történeteket, feltárva a hiányosságokat, saját javaslatokat is megfogalmazva. Ezt követően kísérletet tettem a magyar és az uniós agrárstatisztika kapcsolati hálójának felvázolására. (Lásd: 2. sz. ábra.)

3.5.1. Agrárstatisztika

- Magyarországon 2000-ben **Általános Mezőgazdasági Összeírást (ÁMÖ)** hajtottak végre, amely teljes mértékben megfelelt az uniós standardoknak, és amely több fontos agrárstatisztikai modul (ilyenek pl.: a mezőgazdasági számlák, gazdaságtipológia, reprezentatív termék-és állatállomány statisztikák, tesztüzemi rendszer stb.) létrehozását, vagy harmonizációjának megalapozását szolgálta. A jövőben a tízévenkénti teljes

körű összeírások mellett 2-3 évenként reprezentatív felvételeken alapuló, ún. „gazdaság-szerkezeti” összeírást (Farm Structure Survey) kell Magyarországon is végrehajtani. Az ilyen felvételeknek nincs nálunk hagyománya.

- 2001-re elkészült egy kísérleti jellegű **gazdaságtipológia** (az ÁMÖ és a tesztüzemi rendszer adataira építve), amely ugyan még több tekintetben nem felel meg az EU követelményeknek, de jó kiindulási alapot jelent ahhoz, hogy a belépésig egy, az uniós előírásoknak megfelelő osztályozás létrejöhessen. E kísérleti tipológia ráirányította a figyelmet a magyar sajátosságokra is, azaz nem biztos, hogy célszerű a szinte csak saját fogyasztásra termelő kisgazdaságokra is „ráhúzni” azt az uniós tipológiai sablont, amely nagyfokú specializáltságot feltételez. Emiatt –véleményem szerint– a kisgazdaságokra vonatkozóan egyszerűsített tipológiát kellene kidolgozni. (Kettős osztályozási rendszerre van példa az Unióban, hiszen az Egyesült Királyságban és Svédországban is ezt a megoldást alkalmazzák.)

- 2001-ben teljes körű **szőlő-és gyümölcsültetvény összeírás** történt Magyarországon, amely túl azon, hogy uniós előírás, illetve a kötelezően létrehozandó szőlő-és gyümölcsös regiszter megalapozását szolgálja, régi adóssága is volt a magyar agrárstatisztikának. Sajnálatos, hogy az összeírást nem követte a regiszter létrehozása, mert az idő előrehaladtával az összeírási adatok „avulnak”, s így egyre kevésbé képezhetik alapját a regiszternek.

- Megjelentek a **távérzékelési technikák** a magyar agrárstatisztikai praxisban is. Először a szőlő-és gyümölcsültetvény összeírást támogatandó, majd a 2002-ben végrehajtott ún. LUCAS földhasználati és földfelszín borítottsági adatfelvétel során.

Nézetem szerint a LUCAS felvétel saját jelentőségét messze meghaladó súllyal bír a jövőbeni magyar (és uniós) agrárstatisztika szempontjából. A „klasszikus értelemben” vett agrárstatisztika megfigyelési egységei a termelő szervezetek, gazdaságok, gazdálkodók, míg a területi mintás felvételek esetében (mint amilyen a LUCAS) a megfigyelés alapegységei területi elemek. Ezzel egy új dimenzió nyílik az agrárstatisztika előtt, meggyőződésem, hogy a –nem is annyira távoli– jövőben az ilyen felvételek súlya, jelentősége minden bizonnyal növekedni fog.

- A 2000. évi ÁMÖ-re alapozva új mintakiválasztási módszer alapján történik a **növénytermesztési és állattenyésztési reprezentatív**

adatgyűjtések végrehajtása. Az adatgyűjtések gyakoriságukat, adattartalmukat tekintve megfelelnek az uniós követelményeknek, de messzemenően figyelembe veszik a hazai felhasználói igényeket is (pl.: az állatállomány felvételek gyakorisága nagyobb, mint amit az Unió elvár).

- A **mezőgazdasági számlarendszer** múltja Magyarországon nagyon rövid. Nem állítható egyértelműen, hogy létrehozása kizárólagosan az uniós előírásoknak köszönhető, de az tény, hogy a fejlesztés igazi lendületet a '90-es évek végétől vett. A munka 1996. őszén kezdődött, egy munkacsoport keretében, melynek tagjai a Központi Statisztikai Hivatal, az FVM és az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet szakértőiből rekrutálódtak. Az első időszakban az AKII volt a munka koordinátora, majd a csatlakozásra (és a screeningre) való felkészülés jegyében született megállapodás alapján 1999-től a KSH lett a fejlesztő munka gesztora. Első ízben, 2000-ben jelentette meg a KSH a magyar mezőgazdasági számla adatait 1998 és 1999 évekre vonatkozóan. Ekkor még csak a *termelési számlát* publikálták. A következő kiadvány 2001-ben már tartalmazta a *jövedelemszámlára* és a *tőkeszámlára* vonatkozó kísérleti számítások eredményét is. A harmonizáció még nem teljes, hiszen pl. nem készülnek regionális számlák, nem készült el az erdészeti számlarendszer stb.

- A **mezőgazdasági háztartási szektor jövedelemstatisztikája** viszonylag új eleme az uniós agrárstatisztikának. Célja, hogy információkat szolgáltatson a mezőgazdasági gazdálkodók és családjaik jövedelmi helyzetéről. A kezdő lépéseket a KSH is megtette a „meghonosítás” érdekében: 2003-ban a háztartásstatisztikai adatfelvételekhez kapcsolódva egy ilyen adatfelvételre is sor került.

- A **mezőgazdasági árstatisztika** meglehetősen fejlett alrendszere volt a magyar agrárstatisztikának, úgy, hogy a screening időpontjában már jelentős részben harmonizáltak volt tekinthető, bár még ma is vannak tennivalók (pl. összehangolás a Piaci Árinformációs Rendszerrel.)

- A **mezőgazdasági munkaerő-felhasználási** (Agricultural Labour Input) **statisztika** fő célja azon lehetőség megteremtése, hogy a mezőgazdasági munkaerő-ráfordítási trendek tükrében vizsgálható legyen az agrárjövedelmek trendjeinek alakulása. A magyar ALI statisztika jórészt EU konformnak tekinthető. Ezen statisztika megalapozása is, csakúgy, mint több –Magyarországon újnak számító– agrárstatisztikai modulé, a 2000. évi

ÁMÖ-nek köszönhető. Az ÁMÖ eredményei alapján kiválasztott reprezentatív mintán 2001-től kezdődően minden év decemberében a munkaerő felhasználásra vonatkozóan is történik adatfelvétel. Ezen túlmenően az un. intézményi statisztika, valamint a háztartásstatisztika munkaerő-felmérésének adatait is felhasználják az ALI előállításához.

3.5.2. Agrárstatisztikával kapcsolatban álló agrárinformációs alrendszerek

- Az uniós agrárpiac igen erősen szabályozott, ezért fokozottan szükséges a piaci transzparencia megteremtése, mégpedig úgy, hogy az elsődlegesen érdekelt két csoport, a piaci szereplők és az agrárirányítás (hazai, uniós) a lehető legfrissebb és legpontosabb **–piacra vonatkozó– információk** birtokában tevékenykedhessen.

A két fő információfelhasználó csoport információigénye között –természetesen– különbségek vannak, de ugyanakkor átfedések is. A piaci szereplők elsősorban rendszeres, részletes árinformációkat, piacelemzéseket és nem utolsó sorban rövid távú előrejelzéseket igényelnek. A brüsszeli adminisztráció (DG Agri) ezzel szemben nem operatív célú piacelemzésekre és előrejelzésekre tart igényt, hanem elsősorban statisztikai információkra, (mégpedig jelentős részben árinformációkra), termékpályánként eltérő tartalommal, terjedelemben és gyakorisággal. Az Unióban létrehozta egy jelentési kötelezettség rendszert (Market Information System), a tagállamok kötelessége és felelőssége az uniós szabályzatnak megfelelően kialakítani és fenntartani egy rendszeres, igen szűk határidőre történő, pontos adatszolgáltatást a DG Agri igényeinek kielégítése céljából.

A magyarországi piaci információs rendszer csírái az AKII keretein belül, a '90-es évek első felétől kezdve jöttek létre. 2002. elején döntés született (FVM) a magyarországi EU konform agrárpiaci információs rendszer megszervezéséről, a szervezeti rendről és munkamegosztásról. Eszerint a *piaci árinformációs rendszer /PÁIR/* az AKII-, az árinformációs kötelezettségen felül jelentkező *piaci operatív adatszolgáltatási* kötelezettség az Agrárintervenciók Központ feladatát képezi.

A formálódó magyar piaci információs rendszer –úgy tűnik– némileg eltérő jegyeket mutat a jelenlegi uniós tagállamokban működőkhöz képest, mégpedig a „munkamegosztást” tekintve. Nálunk is két, szervezetileg

elkülönült egység jelenti a piaci információs rendszert, de itt a feladatmegosztás nem a felhasználói csoportok eltérő igényei mentén alakul, hanem, hogy árinformációkról, vagy egyéb piaci információról van-e szó.

- A **Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat** (Farm Accountancy Data Network, FADN) egy olyan uniós agrárinformációs rendszerrel, amelyet minden tagállam működtet, és amelyet a KAP szükségletei hívtak életre. Az FADN tulajdonképpen egy rendszeresen végrehajtott mintavételes megfigyelés, olyan *üzemgazdasági információs rendszer*, amely a mezőgazdasági gazdaságok egy bizonyos mintáján zajlik, és ezek üzemi számláiból származó adatokon alapul, a gazdaságok különböző csoportjainak jövedelmezőségéről ad képet, régiós, országos és uniós szinten. Az FADN rendszer *szerepe kettős*, egyrészt *statisztikai* célokat szolgál (pl.: alapadatokat/SGM/ állít elő a gazdaságtipológiához), másrészt viszont –s ez a szerep talán még fontosabb– mikroökonómiai adatokat szolgáltat olyan *szimulációs feladatok* elvégzéséhez, amelyek ex ante és ex post vizsgálják az agrárpolitikai /CAP/ intézkedéseket.

Az FADN magyar megfelelője, a Tesztüzemi Rendszer, gyakorlati megvalósítása 1996-ban kezdődött meg. Képzése fokozatosan történt, 1996-ban még csak egy megye (Fejér) 50 adatszolgáltató üzeme jelentette a hálózatot, 2001-ben mind a 19 megye bekapcsolódott, az adatszolgáltató üzemek száma pedig 1900-ra emelkedett.

Ami a begyűjtendő adatok körét illeti, a kérdőív kialakítás során egyaránt figyelembe kellett venni az uniós FADN előírásokat, valamint a magyar agrárpolitika célkitűzéseit. Így azután természetes, hogy a tesztüzemi rendszer adatszolgáltató szervezeteivel szemben támasztott információigény szélesebb, mint amit az Unió elvár.

A magyar tesztüzemi információs hálózat 2002-es állapotában még nem felelt meg az uniós kívánalmaknak. A harmonizáció során, túl azon, hogy meg kell oldani a *minta régiónkénti reprezentativitását* (a méret-meghatározáshoz és a tipológiához termékenként és régióként kell SGM értékeket meghatározni), az igazán *komoly problémát a mintanagyság* –és ezzel szoros kapcsolatban– a *minimális üzemméret* meghatározása jelenti, a következők miatt:

Az uniós FADN jogszabály *két kritériumot* szab meg az alapsokaság meghatározásakor, egyrészt a *rentábilis*, azaz a „főmunkaidős” *gazdaságok*

megfigyelését írja elő, (tehát a mintának ezen üzemeket kell regionálisan és gazdálkodási típusonként reprezentálnia), másrészt, hogy az alapsokaság az *összes (nemzeti) SGM 90%-át lefedje*. A magyar mezőgazdaság jelenlegi szerkezete olyan, hogy *a két feltétel együtt nem teljesíthető*. Ezt az Unió illetékesei is elismerték akkor, amikor a 2003. évi tárgyalásokon hozzájárultak, hogy a megfigyelés küszöbértéke (tehát a minimális üzemméret) 2 ESU legyen. (E döntésnek komoly következményei lesznek a gazdaságtipológiát illetően!)

• Az **Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer** (Integrated Administrative and Control System) létrehozására az EU tagállamokban a mezőgazdasági gazdálkodók *közvetlen jövedelemkiegészítő támogatásának* 1992-es bevezetését követően került sor. Az integrált rendszer öt fő elemből áll:

1. Termelői nyilvántartás
2. Mezőgazdasági táblák nyilvántartása
3. Állatállomány-nyilvántartás
4. Támogatási kérelmek nyilvántartása
5. Integrált ellenőrző rendszer

A magyarországi feladatok a következők:

- Létre kell hozni a rendszer alapelemeit.
- Létre kel hozni egy un. kifizető ügynökséget, amelynek feladata a közösségi támogatások folyósítása és ellenőrzése.
- Meg kell teremteni a rendszer szigorú belső és külső pénzügyi ellenőrzésének feltételrendszerét, a költségvetési felügyeleti eljárást.
- A fizikai ellenőrzések feltételrendszerét meg kell teremteni.

Természetesen vannak a rendszerrel szemben támasztott *nemzeti igények* is, ezek közül kiemelt jelentőségű az, hogy képes legyen a *nemzeti agrártámogatások kezelésére* is, az elbírálási, ellenőrzési, kifizetési feladatok ellátására.

Az IIER létrehozása nehézkesen indult: a tíz csatlakozásra váró ország közül –a készség fokát tekintve- Magyarország az utolsó helyen állt 2002 tavaszán az EU szakértője szerint. Ezt követően viszont jelentősen felgyorsultak az események: 2003 közepén az AIK és a SAPARD hivatalok bázisán megalakult a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal amely az

IIER kiépítéséért, majd működtetéséért felelős. Bár a Bizottság hozzájárult, hogy –megkönnyítendő az átmenetet 3 évig, majd kétszer egy évig-, az új tagok ne a tagországokban alkalmazott rendszer, hanem egy egyszerűsített, ún. egységes területalapú kifizetés formájában folyósítsák a területalapú támogatást, az IIER legfontosabb moduljainak ez esetben is működniük kell. Ennek megfelelően a belépésig létrehozzák nálunk is a légifotókra alapozott ún. Mezőgazdasági Parcellaazonosító Rendszert (MePAR), valamint a termelői nyilvántartást.

Ami a szoros értelemben vett agrárstatisztikai modulokhoz való kapcsolódást illeti, a statisztikai harmonizáció szempontjából az lenne a hasznos, ha a magyar IIER rendszer mielőbb működőképes lenne, hiszen akkor a korábban felsorolt statisztikák készítésében ez nagy könnyebbséget okozna, mert ezen adminisztratív nyilvántartások, adatbázisok (kvázi másodlagos) statisztikai célú felhasználásával jelentős erőforrás-megtakarításra nyílna lehetőség nálunk is. (Az adminisztratív nyilvántartások statisztikai célú hasznosításában több tagállam is jelentős eredményeket mondhat magáénak.)

3.6. A HARMONIZÁCIÓ PROBLÉMÁI

Az agrárstatisztikai rendszer változásának vizsgálatokor nem szabad elfelejtenünk, hogy az a magyar statisztikai rendszer integráns része. Uniós csatlakozásunkkal Magyarország is részévé válik az Európai statisztikai rendszernek (European Statistical System), amelyet az Eurostat felügyel, koordinál. A statisztikai (és benne az agrárstatisztikai) harmonizáció tulajdonképpen azt jelenti, hogy ezen rendszer elemeit vizsgáljuk és vetjük össze a hazaival, és ahol szükség van korrekcióra, vagy pótlásra, ott erre vonatkozóan intézkedni kell. Azt is látnunk kell azonban, hogy napjainkra alapvetően megváltozott az Eurostat ESS-re vonatkozó filozófiája. Amikor a rendszer kialakult, minden országnak megvolt a saját statisztikai rendszere és ezt harmonizálta az Eurostat, ma azonban az az elfogadott, hogy először egy európai nézetet /European vision/ kell kialakítani, és ehhez kell igazodniuk az egyes nemzeti intézményeknek. Magyarország, mint „újjonc” tag nyilván nem vitathatja ezt az alapelvet, de két dolog mindenképpen megfontolandó:

- Az ESS-ben is vannak/lehetnek olyan elemek, amelyeket célszerű átalakítani, módosítani, finomítani, különösen a bővítés után. Ezeket a megfelelő fórumokon fel kell vetni.
- A nemzeti statisztikai rendszereknek a bővítés után is lesznek olyan elemei, amelyek európai szinten nem lényegesek, de az adott ország szempontjából megkülönböztetett jelentőséggel bírnak, tehát a nemzeti sajátosságokat meg kell jeleníteni a nemzeti statisztikai rendszerben. Az agrárstatisztikának –tekintettel a mezőgazdaság magyarországi jelentős szerepére– e vonatkozásban fontos feladatai vannak/lesznek.

Véleményem szerint a csatlakozással nem fejeződik be a magyar agrárstatisztika EU-s harmonizációja, két okból sem. (Az egyes agrárstatisztikai modulok részletes vizsgálatakor, elemzésekor mindkét esetre találtam példát.)

Egyrészt, mert bizonyos modulok tekintetében nem fog megvalósulni a belépés időpontjáig. Itt megintcsak két ok lehet, az egyik, hogy objektív tényezők miatt -időhiány, előre nem látott nehézségek- nem történik meg a teljes harmonizáció, ezen esetekben a belépés után is folytatódik a harmonizációs munka, a másik, hogy a magyar sajátosságok miatt nem lehet (vagy inkább nem célszerű) megvalósítani a teljes harmonizációt. Ezen esetekben szükség van arra, hogy a magyar agrárstatisztika -szükség szerint egyeztetve a többi újonnan csatlakozóval- elérje, hogy a sajátosságokat az uniós előírások közt figyelembe vegyék.

Másrészt pedig az élet nem áll meg, az Unió vonata halad tovább, a mezőgazdaságban, a KAP-ban bekövetkező -részben pl. a csatlakozási folyamat miatti- változásokra az uniós agrárstatisztikának reagálnia kell.

4. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

4.1. Az agromonetáris statisztika tudományos igényű feldolgozása.

4.2. Az agrárstatisztikai EU-harmonizációs folyamatok sokoldalú, tudományos igényvel megfogalmazott bemutatása, a feladatok meghatározása.

4.3. A kisgazdaságok statisztikai értékelésével kapcsolatban egyszerűsített tipológia alkalmazására kidolgozott javaslat.

5. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBŐL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK, ELŐADÁSOK

Publikációk

1. Kistérségi információk (lehetőségek, igények) a SAPARD-program tükrében. Területi Statisztika, 3.(40.) évf. 4. szám, 2000.július. 285-290.p. (Társ szerző: Jelenka György)
2. The agricultural-statistical system in the EU and Hungary: actual questions of harmonisation. Acta Scientiarum Socialium Universitas Kaposvariensis. (megjelenés alatt)
3. Uniós és magyar agrárstatisztikai információs rendszer: a harmonizáció kérdései Gazdálkodás. (megjelenés alatt)
4. Gazdasági Alapismeretek (Gazdasági Agrármérnöki Szak, I. évf.), Statisztikai alapismeretek c. fejezet. Egyetemi jegyzet, PATE Állattenyésztési Kar, 1998. 49-81.p.
5. A mezőgazdasági termőföld értékelésének magyarországi múltja, jelene, perspektívái. Egyetemi doktori értekezés. Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem. Bp. 1985.

Előadások

1. Kistérségi információk (lehetőségek, igények) a SAPARD-program tükrében. Magyar Statisztikai Társaság vándorülése, Balatonőszöd, 2000. május 19.
2. Az agrárstatisztikai információs rendszer fejlesztése az Európai Unió elvárásai tükrében. Ph.D. kerekasztal beszélgetés, Kaposvári Egyetem Állattudományi Kar, Kaposvár, 2002. november 20.